

Bibelen – en arena for strid

DEL 1

Først ble vanlige folk hindret fra å lese Bibelen fordi den var skrevet på latin. Da oversettelser kom, ble de forbudt av Kirken. Fortsatt blir det kjempet en kamp mot Guds ord, men i vår tid skjer dette på en måte som er vanskelig å oppdage...

Reformasjon og motreformasjon

På 1500-tallet var Bibelen blitt et viktig stridsemne. Det var på bakgrunn av det som stod skrevet i denne boken, at John Wycliff (1324-1384), Jan Hus (1369-1415), William Tyndale (1490-1536), Martin Luther (1483-1546) og andre reformatorer stod frem som kritikere av kirkens lære og praksis. Folk flest hadde på den tid liten kjennskap til hva som stod skrevet i Bibelen. Kun den latinske Vulgata-utgaven var godkjent av kirken, og selv gudstjenesten foregikk på latin. Ved således å begrense kunnskapen til den geistlige eliten, fikk kirken stor kontroll og innflytelse på befolkningens åndsliv og hengivenhet.

Gjennom oversettelser, forkynnelse og skriftlige kommentarer sørget reformatorene for at også vanlige mennesker fikk kjennskap til Bibelens lære. Med den økte kunnskapen om Guds ord, fulgte også økt motvilje mot Den romersk-katolske kirke. Resultatet ble at kirken mistet mye makt, og den har aldri siden nådd tilbake til sine gamle høyder.

Tridentinerkonsilet, som ble avholdt i tre etapper fra 1545-1563, var et viktig ledd i den katolske motreformasjonen. Hensikten med kirkemøtet var å bekrefte enkelte læresetninger som reformatorene hadde angrepet, og å rydde opp i internt misbruk i kirken.

Blant de lærepunktene som konsilet bekreftet, var likestillingen av Bibel og Tradisjon som teologisk autoritet. Protestantene hadde gjort Bibelen til sitt eneste trosgrunnlag. De forkastet dermed kirkens Tradisjon (dvs. utsagn fra kirkefedrene og kirkemøter). Tridentinerkonsilet fastslo at kun den latinske Vulgata-utgaven inneholdt de riktige skriftene og skulle brukes til undervisning, gudstjeneste og diskusjoner. De som ikke ville anerkjenne Vulgata, de 7 apokryfe skriftene (som hørte med i Vulgata-utgaven) eller Tradisjonen, ble lyst i bann. Dette innebar at de ble utelukket fra det kristne fellesskapet, og dermed fra frelsen, ettersom den angivelig kun var å finne i Den katolske kirke.

”Men hvis noen ikke tar imot de nevnte bøker i sin helhet med alle deres deler som hellige og kanoniske, slik de har pleid å bli lest i Den katolske kirke og slik de er i den gamle latinske Vulgata-utgaven, og bevisst og med overlegg forakter de ovennevnte tradisjoner; la ham være bannlyst.”

(Decree Concerning the Canonical Scriptures, 8. april 1546, egen oversettelse fra Waterworth, 1848, s.19)

Videre forbød Tridentinerkonsilet å fortolke de bibelske skriftene annerledes enn kirken eller kirkefedrene hadde gjort, og de forbød å trykke og spre bibelske skrifter eller kommentarer uten tillatelse fra de geistlige. Kirken forsøkte altså å forhindre at vanlige mennesker skulle få tilgang til Bibelen eller kjennskap til hva den lærte. Men det klarte den ikke. Det store spørsmålet er nå: Har de gitt opp? Eller har de ikke gitt opp?

Unitatis Redintegratio

Frem til 1960-tallet var Den katolske kirke offisielt tilbakeholden når det gjaldt samtaler og samarbeid med andre kirkesamfunn. Under Det annet vatikankonsil (1962-1965) ble det publisert en rekke

dokumenter som omhandlet reform av kirken på ulike områder, bl.a. i forhold til økumenisk samarbeid, gudstjenesten og Bibelen.

Det annet vatikankonsil oppfordret både geistlige og vanlige kirkemedlemmer til å gå aktivt inn for å skape dialog og samarbeid med andre kristne, som konsilet kalte for "våre adskilte brødre". Men selv om Den katolske kirke nå omtalte andre kristne kirker og menigheter på en mer imøtekommende måte, viser dokumentene fra Vatikankonsilet at kirkens holdninger og mål stadig er de samme som under Tridentinerkonsilet på 1500-tallet.

I innledningen til dokumentet *Unitatis Redintegratio*, konsildekretet som omtaler det økumeniske arbeidet, står det:

"Ett av de viktigste mål Det annet vatikankonsil har satt seg, er å gjenopprette enheten mellom alle de kristne..."

"Ett av de viktigste mål Det annet vatikankonsil har satt seg, er å gjenopprette enheten mellom alle kristne. Kristus har nemlig grunnlagt sin Kirke som den ene og eneste, og allikevel fremstiller flere kristne samfunn seg for menneskene som Jesu Kristi sanne arv. Alle erklærer at de er Herrens disipler, men de har allikevel ulike anskuelser og følger forskjellige veier, som om Kristus selv var delt. Det er ikke tvil om at denne splittelse er i åpenbar strid med Kristi vilje, at den er verden til forargelse og at den skader en så hellig sak som Evangeliets forkynnelse for all skapningen." (fra innledningen til UR, norsk oversettelse, 1965)

"For å sikre sin hellige Kirkes stabilitet overalt på jorden og til verdens ende, betrodde Kristus apostelkollegiet det oppdrag å lære, styre og helliggjøre. Blant dem igjen valgte han ut Peter, og han besluttet å bygge sin Kirke på Peter etter at denne hadde bekjent sin tro. Han lovet ham himmelrikets nøkler, og, etter å ha fått ham til å bekjenne sin kjærlighet, betrodde han ham alle sine får for at han skulle styrke dem i troen og røkte dem i fullkommen enhet, mens han selv, Kristus Jesus, i all evighet skulle forbli hovedhjørnesteinen og våre sjelers hyrde.

Det er Jesu Kristi vilje at folket skal vokse under Den Hellige Ånds innflytelse ved at apostlene og deres etterfølgere (nemlig biskopene med Peters etterfølger som overhode) trofast forkynner Evangeliet, meddeler sakramentene og styrer med kjærlighet. Dermed blir folkets enhet og fellesskap fullbyrdet i bekjennelsen av en felles tro, utøvelsen av en felles gudsdyrkelse og i en inderlig forståelse som mellom brødre i Guds familie. Som et løftet banner for folkene vandrer da Kirken, Guds ene hjord, fortrøstningsfullt mot sitt mål, det himmelske fedreland, og formidler fredens evangelium for hele menneskeheten." (UR, kap.1, pkt.2)

Ifølge Den katolske kirke finnes det kun én kirke, "den ene og eneste", og dette er Den katolske kirke (ibid). Kirken sier selv at dens mål er å "gjenopprette enheten mellom alle de kristne". Formålet med deres økumeniske tiltak er altså ikke å skape en ny enhet, men å GJENopprette noe som har vært – altså å reversere reformasjonen. Den katolske kirke søker med andre ord stadig å gjenvinne sin tidligere maktposisjon. For å oppnå dette, har de inntatt en mer forsonende holdning. Men selv om de er villig til å gi en viss anerkjennelse til andre kristne samfunn, mener de fortsatt at det *kun* er mulig å bli frelst gjennom Den katolske kirke, og at det derfor er nødvendig at *alle* andre kristne blir "innlemmet" i den:

"Dette betyr ikke at våre adskilte brødre ... besitter den enhet som Jesus Kristus har villet gi alle dem som han føder på ny og skjenker sitt eget liv med det ene legeme og det nye liv som mål..." [Hva slags enhet? Jo:] "...den enhet som de hellige Skrifter og Kirkens æverdige tradisjon bekjenner seg til..." [Altså både Bibelen og kirkens egen Tradisjon] "...For den hele fylde av midler til frelse kan bare nåes ved Kristi katolske Kirke, den som er den universelle hjelp til frelsen. Vi tror nemlig at det er til apostelkollegiet [dvs. biskopene] alene, hvor Peter [dvs. paven] har forsete, at Herren har betrodd den nye pakts samtlige rikdommer, for at der skulle dannes et eneste Kristi legeme på jorden hvor alle som på en eller annen måte er knyttet til Guds folk, fullt ut skal innlemmes." (UR, kap.1, pkt.3)

- Og dette utgjør grunnlaget for *alt* det økumeniske arbeidet som Den katolske kirke deltar i...

Dei Verbum

Det annet vatikankonsil bekreftet Tridentinerkonsilets lære om at både Bibelen og kirkens Tradisjon utgjør "Guds ord" (DV, pkt.10). For å tilpasse kirkens liturgi til den moderne verden, fremme enhet og gjøre det lettere for mennesker å komme inn i kirken, ble det åpnet for å benytte menighetens morsmål under mesteparten av gudstjenesten. Kirken godtok nå også at folk leste Bibelen på sitt eget språk. I dokumentet *Dei Verbum* endog anbefalte de "hyppig bibellesning".

Men stadig holder kirken fast ved at de er de eneste som er i stand til å fortolke Guds ord. Konsilet hevdet at *kun* de geistlige var blitt betrodd "oppdraget om autentisk å tolke Guds ord både i Skriften og i Tradisjonen" (DV, pkt.10).

"Alt det som har med tolkningen av Skriften å gjøre, underordnes nemlig i siste instans Kirkens avgjørelse, for det er Kirken som har fått det guddommelige oppdrag og den tjeneste å ta vare på Guds ord og tolke det." (DV, pkt.12)

Når det gjelder å sikre *hva slags* bibelutgave kirkens medlemmer får tilgang til, sier konsilet:

"Når Guds ord imidlertid til enhver tid skal være for hånden, sørger Kirken, som en mor, for at der blir utgitt korrekte og anvendelige oversettelser til de forskjellige språk, især utfra de hellige bøkens originaltekst." (DV, pkt.22)

Selv om den gikk inn for økt bruk av Bibelen på folkespråket, forsøker altså Den katolske kirke fortsatt å kontrollere hva kirkens medlemmer skal tenke om det de leser, bl.a. ved å tillegge biskopene eneste riktige tolkningsautoritet, ved å styre hvilke bibelutgaver som blir brukt, og ved å forsyne dem med kommentarer – slik at "kirkens barn trygt" kan omgås dem (DV, pkt.25).

Vi kan spørre *hvem* som egentlig utsettes for fare ved at mennesker selv studerer Bibelen og forsøker å forstå hva den lærer – den som leser, eller kirken og dens ledere? Historien om reformatorene kan ha lært oss noe...

"Det tilkommer biskopene, for "hos dem er den apostoliske lære", å skaffe de troende som er stilt under deres ansvar, den nødvendige innføring i den riktige bruk av Skriften, særlig Det nye testamentet og i første rekke evangeliene. Det vil si at de skal sørge for oversettelser av de bibelske tekster forsynt med de nødvendige og virkelige tilstrekkelige forklaringer, slik at Kirkens barn trygt og med utbytte vil kunne omgås de hellige Skrifter og la seg fylle av deres ånd. Dessuten anbefales det å publisere utgaver av Bibelen med henblikk på ikke-kristne, tilpasset deres behov og forsynt med de ønskelige kommentarer." (DV, pkt 25)

Samarbeid om bibeloversettelser

Det annet vatikankonsil åpnet også for samarbeid med andre kirkesamfunn om bibeloversettelser:

"Og dersom en oversettelse, når omstendighetene tilsier det og den kirkelige myndighet samtykker i det, blir gjort i fellesskapet med våre adskilte brødre, vil alle kristne kunne bruke den." (DV, pkt.22)

Her vises tre betingelser for et slikt samarbeid. For det første skal det bare skje "når omstendighetene tilsier det". Samarbeidet må altså fylle en bestemt hensikt. For det andre skal det kun skje med den kirkelige myndighets samtykke, altså under paven og biskopenes kontroll.

Den tredje betingelsen kommer kun indirekte frem. Det står at "alle kristne" skal kunne bruke en slik økumenisk Bibel. Den katolske kirke anerkjenner, som vi har sett, *kun* de bibelutgaver som stemmer med kirkens lære. Vi så også at det er biskopenes ansvar å sørge for at det er *disse* utgavene som blir brukt av kirkens medlemmer, og at de blir forstått slik kirkens ledere tolker dem. Hvis en økumenisk

Bibel skal kunne brukes av "alle kristne" – katolikker inkludert – må denne nødvendigvis være i samsvar med katolsk lære. Vi kan derfor vite at *enhver* bibeloversettelse som Den katolske kirke har vært med på å utgi, og som er godkjent av kirkens ledelse, vil underbygge katolsk lære og praksis.

Det store spørsmålet blir så hvilken effekt *det* vil kunne ha på det økumeniske arbeidet – hvis også andre kristne bruker den samme bibelutgaven?

Retningslinjer for bibeloversettelse

I 1968 ble et dokument kalt *Retningslinjer for tverrkirkelig samarbeid i oversettelse av Bibelen* publisert av *the United Bible Societies* (en internasjonal sammenslutning av tverrkirkelige bibelselskaper) og Det pavelige råd for fremme av kristen enhet. En revidert utgave av retningslinjene kom i 1987. Om dem sa daværende leder av det pavelige rådet, kardinal Willebrands:

"... Som tidligere vil den tverrkirkelige oversettelsen fortsatt bli basert på en hebraisk utgave av Det gamle testamentet og en gresk utgave av Det nye testamentet, som representanter fra de ulike kirkesamfunnene er blitt enige om. Utkast og gjennomgang av oversettelsen vil bli utført i nært samarbeid, med det mål at den nye teksten vil bli godtatt og brukt av alle kristne og kristne samfunn som taler det språk som oversettelsen er gjort på.

Det klare mål med denne tverrkirkelige innsats er å lage utgaver av De hellige skrifter som gir alle som taler det samme språk, en felles tekst. Dette vil så muliggjøre, ofte for første gang, et felles vitnesbyrd om Guds ord i dagens verden." (Guidelines for Interconfessional Cooperation in Translating the Bible. The New Revised Edition, Presentation)

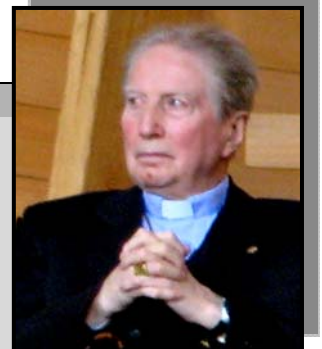
Det er ikke vanskelig å se hvordan en økumenisk bibeloversettelse vil fremme kristen enhet. Hvis alle kristne bruker den samme oversettelsen, vil det naturlig nok fremme "et felles vitnesbyrd om Guds ord" idet man ender opp med samme lære (enighet) – i hvert fall i de problemstillinger der *selve bibeloversettelsen* er avgjørende for hvordan teksten skal forstås. Og ettersom Den katolske kirke ikke kan anerkjenne andre utgaver enn dem som stemmer med sin egen lære, sier det seg egentlig selv i hvilken retning en slik tverrkirkelig bibelutgave vil føre enheten.

Det nye greske nytestamentet

Ifølge de overnevnte retningslinjene bør de som oversetter Bibelen benytte *den tredje tekstkritiske utgaven av Det greske nytestamentet*, som ble publisert av the United Bible Societies (UBS) i 1975. Denne utgaven var selv et resultat av samarbeid mellom representanter fra Den katolske kirke og andre kirkesamfunn. Selve komiteen bestod av fem personer: Kurt Aland, Matthew Black, Bruce Metzger, Allen Wikren og kardinal Carlo Maria Martini. Kardinal Martini er jesuittprest og tidligere biskop av Milano (jf. biskopenes ansvar, DV, pkt 25). Han var dessuten en av kandidatene til å bli pave etter Johannes Paul II.

Kardinal Carlo Maria Martini (f.1927)

- **1952:** viet til jesuittprest
- **1962:** avla jesuittordenens fjerde høytidelige løfte
- **1969:** ble rektor for Det pavelige Bibelinstituttet i Roma
- **1979:** utnevnt til erkebiskop av Milano av pave Johannes Paul II
- **1983:** gjort til kardinal
- **2000:** valgt til "Årets europeer 2000" av 15 europeiske tidsskrifter

KILDE: <http://www.katolsk.no/utenriks/personer/martini/>, <http://www.katolsk.no/nyheter/2001/01/05-0002.htm>

Foto: fra Wikimedia Commons, krediteres til: *RaminusFalcon* (Carlo Maria Martini 2010.jpg), uavhengig av artikkelen.

UBS's greske nytestamente er en rekonstruksjon av hvordan denne komiteen på fem personer mener det greske nytestamentet opprinnelig kan ha sett ut, basert på en kritisk gjennomgang av en rekke manuskripter. Primært er det lagt vekt på manuskripter fra den alexandrinske teksttradisjonen (jf. Del 2). Hvilken lese måte som skulle velges, ble avgjort av komiteen ved avstemning.

UBS's nytestamente er beregnet på oversettere, og har i tillegg til den greske teksten et tekstkritisk apparat. I dette finnes blant annet informasjon om graden av sikkerhet komiteen tillegger sin valgte lese måte, og om hvilke manuskripter som støtter alternative lese måter som komiteen mener kan være relevante for dem som skal oversette.

En ny utgave av UBS's greske nytestamente ble publisert i 1983. Den greske teksten er imidlertid uendret i forhold til 1975-utgaven, men det var foretatt enkelte forandringer i det tekstkritiske apparatet. Denne teksten er nå, i hvert fall i akademiske kretser, anerkjent som en standard for det greske nytestamentet. Teksten er blitt brukt som grunnlag for nye oversettelser og revisjoner, og *"markerer et betydelig skritt med tanke på tverrkirkelige relasjoner"*, som det heter i forordet til Nestle-Aland (9. opptrykk, 2006, s.45).